

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА
СТЕПЕН СТЕПЕН „ДОКТОР“

Автор: Венко Венков Иванов

Тема: „ Жилищната архитектура на столичния Търновград XII – XIV
век "

Докторска програма: Археология (Средновековна българска археология)

Професионално направление: 2.2. История и археология

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Рецензент: проф. дин. Стела Милчева Дончева, Шуменски университет „Епископ
Константин Преславски“

1. Кратко представяне на кандидата

Венко Иванов е роден през 1986 г. в гр. Плевен. Висшето си образование завършва във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ със специалност Археология, като през 2010 г. получава степента Бакалавър, а през 2012 г. защитава и магистърска теза. Професионалният му път като археолог започва през 2015 г. в РИМ-Плевен и свързан с активното участие в археологически разкопки, като заместник-ръководител и като член на екип. Сред обектите на които е работил, освен участието в спасителни разкопки са античния кастел и митница Димум, Белене, укрепеното селище в м. Градището при с. Рибен, Плевенско и най-вече средновековния град Трапезица във Велико Търново.

2. Описание на представените материали

Дисертацията е придружена от папка с материали, включващи автореферат, списък на публикациите, заявление за откриване на процедурата, автобиография, декларация за оригиналност и достоверност, справка за кредитите. Същите материали са представени и на електронен носител. Представените придружаващи документи отговарят на всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България.

Авторефератът има обем от 56 страници и повтаря структурата на дисертационния труд, като вярно и адекватно предава в резюме същественото за всяка структурна единица и обобщава постигнатите научни резултати. В края на автореферата е приведена и автосправка за научните приноси на дисертационния труд, както и списък с публикациите по темата – общо пет публикации, повечето от които самостоятелни и само една в съавторство.

3. Съответствие с минималните национални изисквания

Приведената справка за научната дейност на кандидата по наукометрични показатели е изготвена ясно и прецизно и показва, че той покрива формулираните в чл. 26, ал. 2 и 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България и Приложението към него (Област 2. Хуманитарни науки. Таблица 1) на Правилника за прилагането му минимални национални изисквания. Общо събрани кредити по време на разработване на дисертационния труд по кредитната система на ЦО при БАН: 225,5, като съотношението между образователната и научната част е 57,65/42,35.

4. Аналитична характеристика на дисертационния труд

Настоящият дисертационен труд е посветен на архитектурата на Търново през XII-XIV в., като акцентът е поставен върху жилищната архитектура, за която липсва досега специално изследване, изясняващо принципа на изграждане функциониране и градоустройствена функция на отделните жилищни сгради и комплексите от такива. Това само по себе си е основателна причина да се разработи подобна тема и аргументира убедително поставената цел.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, заключение, използвана литература и приложение - общо 216 страници, от които 145 страници текст и 71 страници Приложение, състоящо се от планове и образи, в което са поместени общо 43 графични плана и 60 фотоизображения.

Каталогът или приложението, придружаващ изследването, е в основата на една научна разработка и има ключово значение за успешната реализация на поставените цели. Въпреки разполагането му в края на дисертационния труд, има основания в това прегледът да започне именно от него. Приложението в дисертационния труд на Венко Иванов се отличава със своята прецизна изработка, давайки кратки описания, географска локализация и качествени снимки на основните обекти и техните елементи. Добро впечатление прави открояването на отделните паметници със средствата на графичния дизайн, както и тяхното нанасяне на качествено изработени картни листове. В тяхна подкрепа са и качествените и детайлни фотоизображения, придружени с ясно и точно описание.

Уводът посочва актуалността на настоящата работа, конкретизира целта и задачите за нейната реализация, а именно да бъдат систематизирани и цялостно изследвани жилищата с постоянно обитаване през столичния период на Търново. Основна цел на дисертационния труд е ясно и точно детерминирана в различните ѝ аспекти: позиция в градоустройствената схема, взаимодействието с другите елементи на градската среда, характеристика на отделните сгради и техните елементи – планировка, конструктивни особености, строителни материали. Дисертационният труд стъпва на солидна база от близо 400 постройки, което е сериозен сам по себе си приносен момент. Ясно са дефинирани хронологическите рамки и териториалният обхват на работата, а именно столичния прериод на Търновград в периода 1185-1393 г. и цялата агломерация представляваща средновековния град. При разработването на дисертационния труд умело са използвани научно-познавателния синтез, сравнителния и критичния анализ.

Първата глава, озаглавена “Преглед на проучванията и проблеми на изследването” включва преглед на основния източник на информация на настоящия дисертационен труд, а именно данните от археологическите разкопки, състоящи се от публикувани изследвания, непубликувани ръкописи, теренна документация и лични наблюдения на проучвателите. Добро впечатление прави разделянето на историята на проучванията на три етапа, с което се презицира развитието на научния интерес и фокуса на изследване във времето от Освобождението до днес. Тази периодизация е функционална, защото се основава не само на хронологията, но и на промените в мащаба, методиката, целите и качеството на археологическите проучвания. Обърнато е внимание и на развитието на научните дискусии, етническите и занаятчийските квартали и датировката на отделни постройки, разгледани в критичен план, което е един от приносните моменти на тази въвеждаща глава.

Втората глава под наслов „Жилището в градоустройствената схема на столичния Търновград” подробно разглежда цитаделите Царевец и Трапезиц и техните подградия на фона на плановата схема на столицата и обособяването на различните модели. Отделното жилище не е разгледано като изолирана постройка, а като елемент от градоустройствения план на столицата. Детайлно са анализирани Царевец, Трапезица и подградията, като за Царевец е установено преобладаващо линейно застрояване без ясно различни дворни пространства, предвид на релефа. Важен момент са наблюденията върху функцията на улиците и големите незастроени пространства. При Трапезица е установен различен градоустройствен модел, при който жилищата са организирани на отделни групи, а не в линейни редици. Особено важен е изводът, че уличните трасета в някои участъци предхождат жилищата и имат градоустройствена роля в последващото застрояване. Подградията са представени според наличната информация, като авторът резонно се въздържа от категорични реконструкции за слабо проучените зони. Проследяването на жилищното застрояване налага аргументирания извод, че столичния град следва различни градоустройствени модели, определени от релефа и степента на обитаване. Предлага се и общ модел на хронологическото развитие: по-рядко и по-грижливо застрояване през XIII в. и постепенно съгъстяване, стесняване на улиците и усвояване на неудобни терени през XIV в.

Третата глава е озаглавена “Планировка и архитектура на жилищата в столичния Търновград” и е основната глава на труда. Прецизно и последователно са разгледани типовете жилища, плановите схеми, площта, строителните материали и техники. Дисертантът предлага корекция на наложените схеми, определящи вкопани и наземни жилища предвид на строителните материали и техника на градеж. Особено внимание заслужава анализът на вкопаните жилища, чието присъствие поставя под съмнение традиционното им свързване единствено с малоимотно население. Авторът ги разглежда като по-икономични за изграждане постройки, което по това време е важно обстоятелство при създаването на градската среда. Специално внимание е отделено на вътрешното деление на жилищата, представено в критична светлина спрямо установените определения. Направен е анализ и на жилищната площ на

отделните жилищни постройки, като са обособени условно три групи, сред които преобладаващо място заемат средните жилища. Съществен е изводът, че жилищата с различна площ не са пространствено отделени в самостоятелни квартали. Строителните техники също са разгледани детайлно, като изводът, че няма установено предпочитание на определена техника в даден район е добре аргументиран. Приносен момент има и сравнителното представяне на сходствата и различията между жилищната архитектура във Византия и тази в Търново и късносредновековна България.

Четвъртата глава „Вътрешно устройство и функционална натовареност на частите на жилищата“ разглежда интериора, ежедневието и социалната среда на фона на ограничените свидетелства от теренните проучванията. Липсата на достатъчно материали е продиктувано от съвременното и организирано напускане на жилищата и последвалите разрушения във времето. Интерес представляват наблюденията над отоплителните съоръжения, които са и най-запазеният елемент от постройките. Специално внимание е отделено на отделните елементи от композицията на жилищната постройка, като ниши, ями, стълбища, прозорци, вътрешни прегради и следи от мебелировка. Предвид на това се определят различни по характер дейности - стопански, битови или занаятчийски, което не е аргумент за определяне на отделните квартали като жилищни или занаятчийски. С това се извежда и функционалното разделение между стопанския приземен и жилищния горен етаж. Налице е ясно разграничаване на сигурните археологически свидетелства от предполагаемите реконструкции, като убедително се стъпва на базата на данните от проучванията.

Заклучението обобщава всички резултати от изследването съобразно избрания модел на представяне на паметниците, включени в текста и в тази връзка има особено важна роля в структурата на дисертационния труд. Авторът е предпочел, вместо обичайното резюме на съдържанието, именно тук да формулира обобщения, изводи и хипотези, базирани на реализираните в предходните глави конкретни наблюдения. Заклучението обобщава основните резултати и следва последователността на изложението. В него са синтезирани няколко водещи тези. Потвърждава се, че археологическите данни са основният източник за жилищната архитектура, докато писмените и изобразителните извори имат допълваща роля. Извеждат се различията в градоустройствената структура на Царевец и Трапезица, при която водещ е релефа. Жилищната архитектура на Търново правилно е определена като характерна за градовете на късното българско средновековие, а не като уникално явление. Спецификите се проявяват в мащаба, разнообразието и мястото в конкретната планировка на всеки един град.

Използваната литература включва 31 страници, в това число и непубликувани разработки, които са коректно използвани. Това само по себе си показва много доброто познаване на изворовата база и изследванията до момента, което е предпоставка и за успешната разработка на дисертационната теза.

5. Актуалност и научни приноси

Справката за научните приноси е реална и отговаря на съдържанието на дисертационния труд. Значителна част от наблюденията и изводите в настоящата дисертация са базирани на непубликувани данни от археологически разкопки, които са представени за първи път. Направен е анализ на жилищната архитектура на двете цитадели с техните подградия на фона на градоустройствения план на Търновград и неговото развитие през столичния период. Разгледани са също известните писмени извори и свидетелства за жилищната архитектура във Второто българско царство, с което данните за жилищната архитектура в Търновград са съпоставени с тези от другите проучени градове на през разглеждания период.

На фона на богатата библиография, научните приноси на дисертацията са значими, съществени и неоспорими. В своята цялост изследването на Венко Иванов отговаря на изискването на чл. 12 ал. 4 на Закона за развитието на академичния състав в Република България „Дисертационният труд да съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни и научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“. В подкрепа на това твърдение убедено давам положителна оценка на дисертационния труд на Венко Иванов.

6. Критични бележки

Тези бележки имат предимно препоръчителен характер и не намаляват научната стойност и приносния характер на дисертацията. Сред тях са критериите на методологията по отношение на отделното жилище и разграничението на отделните типове сгради, които могат да бъдат по-ясно определени. Добър завършек на подробния анализ на жилищната архитектура е добавянето на обобщаваща таблица, която би отстранила описателния характер и изброяванията на отделните обекти. Към това може да се добави и каталог на жилищата, което ще концентрира основния текст върху анализа и наблюденията. По-пълното използване на статистически методи би затвърдило моделите на застрояване, типове жилища и тяхната функционална организация. Споменатото, към което се отнасят и някои незначителни технически неточности в текста, не засягат по никакъв начин значимостта и научната стойност на предложения за защита дисертационен труд.

7. Заключение

Представеният ми за рецензиране в процедура за получаване на образователна и научна степен „доктор“ дисертационен труд на Венко Иванов на тема „Жилищната архитектура на столичния Търновград XII-XIV век“ представлява едно съвременно изследване на средновековния град и се основава на проучването на значителен брой паметници, нагледно представени в Приложението. Текстовата част на дисертацията е разработена убедително и има конкретен принос за проучването на градоустройствените принципи на Търново през столичния период.

Дисертацията на Венко Иванов има безспорни научни качества и отговаря на изискванията за подобна разработка за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Всичко до тук ми дава основание да препоръчам на членовете на почитаемото научно жури да присъди на Венко Венков Иванов образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност Археология (Средновековна българска археология).

07.08.2026 г.

Шумен

/проф. дин. Стела Дончева,

ШУ „Епископ Константин Преславски“/